

แนวทางการชนะอุปสรรคด้วยพุทธธรรม: กรณีศึกษาพุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)
THE BUDDHIST PATH TO OVERCOMING OBSTACLES: A CASE STUDY OF
THE BUDDHAJAYAMAṄGALA GĀTHĀ (THE PHAHUNG CHANT)

วชิรา อยู่สุนทร^{1,*}
Wachira Yusoontorn^{1,*}

(Received: July 5, 2025; Revised: August 18, 2025; Accepted: October 15, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการชนะอุปสรรคตามหลักพุทธธรรม โดยศึกษาผ่านเนื้อหาในพุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง) ซึ่งเป็นบทคาถาที่รวบรวมชัยชนะอันเป็นมงคล 8 ประการของพระพุทธเจ้า การศึกษาพบว่าชัยชนะแต่ละประการไม่ได้เกิดขึ้นจากการใช้กำลัง แต่เป็นการเอาชนะด้วยคุณธรรมที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงใช้หลักธรรมสำคัญ 8 ประการเป็นแนวทางในการเผชิญกับอุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ที่ต่างกัน ได้แก่ 1) บารมี เพื่อชนะอุปสรรคในชีวิต (มาร) 2) ชันติ เพื่อชนะผู้มีจิตใจโหดร้าย (ยักษ์) 3) เมตตา เพื่อชนะความรุนแรงทางกาย (ช้าง) 4) ปัญญา เพื่อชนะผู้เข้าใจผิด (โจร) 5) สมาธิ (ความสงบระงับ) เพื่อชนะคำใส่ร้าย (สตรี) 6) วิมุตติปัญญา (การเห็นตามจริง) เพื่อชนะผู้ยึดติดในความคิดตน (นักบวช) 7) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เพื่อชนะผู้หลงในฤทธิ์ (นาค) และ 8) สัมมาทิฐิ เพื่อชนะผู้มีความเห็นผิด (พรหม) แนวทางเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การเอาชนะอุปสรรคที่แท้จริงต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณธรรมภายในตนเอง เพื่อเปลี่ยนปัญหาให้เป็นปัญญา และนำไปสู่การพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธธรรม

คำสำคัญ: แนวทางการชนะอุปสรรค, พุทธชัยมงคลคาถา, พาหุง, พุทธธรรม

Abstract

The purpose of this article was to analyze the path to overcoming obstacles according to Buddhist principles through a study of the Buddhajayamaṅgala Gāthā (the Phahung chant), a set of verses compiling the Buddha's eight auspicious victories. The study found that each victory was achieved not through force, but by overcoming challenges with virtues specific to each situation. The analysis revealed that the Buddha employed eight key principles as a path to confront different symbolic obstacles: 1) Perfections (Pāramī) to overcome life's adversities (Māra), 2) Patience (Khanti) to overcome a cruel being (Yakkha), 3) Loving-kindness (Mettā) to subdue physical violence (Elephant), 4) Wisdom (Paññā) to overcome a misguided person (Bandit), 5) Concentration (Samādhi) to overcome slander

¹ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ Program in Buddhist Psychology, Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

* Corresponding author. E-mail: Wachira.vpn@gmail.com

(Woman), 6) Liberating Wisdom (Vimutti - **กัลเภา**) to overcome one attached to his own views (Ascetic), 7) Faith accompanied by wisdom (Saddhā) to overcome one infatuated with psychic powers (Nāga), and 8) Right View (Sammā - **ดิฏฐิ**) to overcome one with wrong views (Brahmā). These approaches demonstrated that true victory over obstacles begins with cultivating internal virtues, transforming problems into wisdom, and leading to sustainable personal development in accordance with Buddhist principles.

Keywords: Path to Overcoming Obstacles, Buddhajayamaṅgala Gāthā, Phahung, Buddhist Principles

บทนำ

พุทธชัยมงคลคาถา หรือที่รู้จักกันในนาม “คาถาพาหุง” เป็นบทสวดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสังคมไทย มีเนื้อหาเป็นการสรรเสริญชัยชนะอันเป็นมงคล 8 ประการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วคิน อินทสระ, 2545) ในอดีต คาถานี้มีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะ “บทถวายพรพระ” ซึ่งคำว่า “ชัยชนะ” มักสงวนไว้สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ก่อนจะมีความหมายขยายกว้างขึ้นเพื่อหมายรวมถึงการเอาชนะอุปสรรคในชีวิตประจำวัน เช่น การชนะโรคภัยไข้เจ็บ หรือความยากจน (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2540)

แม้ว่าบทสวดนี้จะได้รับการยอมรับในมิติของความศักดิ์สิทธิ์และใช้เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคล แต่คุณค่าที่ลึกซึ้งกว่านั้นคือการเป็นแหล่งรวมหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตจริงได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาหรือการนำไปใช้ส่วนใหญ่มักเน้นที่ผลด้านความเชื่อ โดยยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อสกัด “แนวทาง” (Path) ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเอาชนะอุปสรรคแต่ละประการ ซึ่งชัยชนะเหล่านั้นไม่ได้เกิดจากการใช้กำลัง แต่เกิดจากการใช้คุณธรรมและปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญ ช่องว่างนี้ทำให้ผู้สวดจำนวนมากอาจพลาดโอกาสในการทำความเข้าใจแก่นแท้ของหลักธรรมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังชัยชนะทั้ง 8 ประการ เพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง

บทความนี้จึงตั้งโจทย์เชิงวิชาการที่สำคัญว่า พุทธชัยมงคลคาถาสท้อนแนวทางการเอาชนะอุปสรรคที่แตกต่างกันด้วยหลักพุทธธรรมที่จำเพาะเจาะจงอย่างไร และเราจะสามารถถอดบทเรียนจากแนวทางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร เพื่อตอบโจทย์ดังกล่าว บทความนี้จะทำการวิเคราะห์เนื้อหาในคาถาแต่ละบท เพื่อสกัดหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผชิญหน้ากับอุปสรรค ตั้งแต่การผจญมารภายในใจไปจนถึงการรับมือกับบุคคลผู้มีมิฉฉาธิฐิ โดยมุ่งหวังที่จะแสดงให้เห็นว่าพุทธชัยมงคลคาถาเป็นมากกว่าบทสวดมนต์ แต่เป็นคลังแห่งองค์ความรู้ที่นำเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนเองและเอาชนะปัญหาอุปสรรคได้อย่างยั่งยืน

ที่มาของบทสวดพาหุง

พุทธชัยมงคลคาถา หรือที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในนาม “คาถาพาหุง” เป็นหนึ่งในบทสวดมนต์ที่มีความสำคัญและหยั่งรากลึกในวัฒนธรรมพุทธศาสนาของไทย ชื่ออย่างเป็นทางการของคาถานี้คือ “ขยมังคลอฎฐกคาถา” ซึ่งมีความหมายว่า “บทร้อยกรองว่าด้วยชัยชนะอันเป็นมงคลแปดประการของพระพุทธเจ้า” แม้คาถานี้จะไม่ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกโดยตรง แต่เนื้อหาทั้งหมดล้วนมีที่มาจากเหตุการณ์ในพุทธประวัติที่ถูกบันทึกไว้ในพระสูตรและคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ ในทางวิชาการ ศาสตราจารย์พิเศษเสฐียรพงษ์ วรรณปก (ราชบัณฑิต) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า คาถาพาหุงน่าจะถูกแต่งขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นยุคที่วรรณคดีภาษาบาลีมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในดินแดนประเทศไทย (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2541) ผู้แต่งได้คัดเลือกชัยชนะครั้งสำคัญของพระพุทธเจ้าจำนวน 8 เหตุการณ์มาเรียบเรียงเป็นบทร้อยกรองภาษาบาลีประเภท “วสันตดิลกฉันท” ที่มีภาษาอันไพเราะและทรงพลังจุดเด่นของคาถานี้คือการนำเสนอ “ขยมังคล” ซึ่งมีชัยชนะที่เกิดจากการใช้กำลังเข้าประหัตประหาร แต่เป็นชัยชนะที่เกิดจากพระปัญญาธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ทำให้ผู้ที่เคยเป็นฝ่ายตรงข้ามยอมจำนนด้วยความเข้าใจในสัจธรรมและกลับตนเป็นสัมมาทิฐิ ชัยชนะเช่นนี้จึงนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่ายอย่างแท้จริง (สุวรรณ ฟองสมุทร, 2542)

สำหรับการศึกษาและตีความเนื้อหาของคาถาพาหุงในเชิงลึกนั้น นักปราชญ์ได้อาศัยคัมภีร์ชั้นฎีกาที่มีชื่อว่า “ฎีกาขยมังคลอฎฐกเทศนา (พาหุง)” เป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญ ฎีกานี้ทำหน้าที่อธิบายขยายความเรื่องราวเบื้องหลังและหลักธรรมที่ซ่อนอยู่ในชัยชนะแต่ละประการให้มีความชัดเจนและละเอียดยิ่งขึ้น แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่งหรือแต่งขึ้นในสมัยใด แต่คัมภีร์นี้ได้กลายเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าถึงแก่นแท้ของพุทธชัยมงคลคาถาได้

นอกเหนือจากความสำคัญในเชิงวรรณคดีและหลักธรรมแล้ว คาถาพาหุงยังมีความผูกพันกับความเชื่อและศรัทธาในสังคมไทยอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะเรื่องเล่าที่สืบทอดผ่าน พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม) แห่งวัดอัมพวัน ซึ่งกล่าวถึงนิมิตที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเจริญคาถานี้ก่อนการทำยุทธหัตถีจนได้รับชัยชนะ (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), 2550) แม้เรื่องเล่านี้จะจัดอยู่ในกลุ่มตำนานและความเชื่อส่วนบุคคล แต่ก็มิมีอิทธิพลอย่างสูงในการเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์และทำให้คาถาพาหุงเป็นที่เคารพนับถือในฐานะบทสวดมนต์แห่งชัยชนะและเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยมาจนถึงปัจจุบัน

บทสวดพาหุงและวิเคราะห์หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เพื่อชนะอุปสรรค

จากที่มา ฎีกาขยมังคลอฎฐกเทศนา (พาหุง) สำนวนนาครประทีป ปี พ.ศ. 2520

บทที่ 1 ชัยชนะเหนือพญาวาสติมาร

พาหุง สหสสะมะภินิมิตะสาวุธันตัง

ทานาภิธัมมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท

ครีเมชะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง

ตันเตชะสา ภาวะะตุ เม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การผจญมาร คือการเผชิญหน้ากับอุปสรรคใหญ่หลวงในชีวิตที่บั่นทอนกำลังใจ ทำให้เกิดความย่อท้อ หดหู่ และรู้สึกโดดเดี่ยว เปรียบได้กับวิกฤตการณ์ที่ต้องใช้ความเข้มแข็งทางใจอย่างสูงสุดเพื่อก้าวข้าม

หลักการที่ทรงใช้ ทานาธิธัมมวิธินา (วิธีแห่งธรรมมีทานเป็นต้น) ซึ่งหมายถึง บารมี 10 ที่ได้บำเพ็ญมาอย่างยาวนาน

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้คือ การสร้าง “ทุนทางคุณธรรม” หรือบารมีให้เป็นนิสัย เพื่อเป็นเกราะป้องกันและเป็นพลังเมื่อเผชิญวิกฤต การที่พระพุทธองค์ทรงระลึกถึงบารมีที่สั่งสมมาได้ นั้น ชี้ให้เห็นว่าคุณงามความดีที่ทำไว้ในอดีตไม่ได้สูญเปล่า แต่จะกลายเป็นกำลังใจสำคัญในยามคับขัน สำหรับคนทั่วไป การฝึกบำเพ็ญบารมีในชีวิตประจำวัน เช่น การให้ (ทาน) เพื่อลดความเห็นแก่ตัว, การรักษาศีล (ศีล) เพื่อสร้างวินัย, ความเพียร (วิริยะ) ในการทำหน้าที่ และ ความอดทน (ขันติ) ต่อความยากลำบาก การสะสมคุณธรรมเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอจะหล่อหลอมให้จิตใจมี “ฐานที่มั่น” ที่แข็งแกร่ง เมื่ออุปสรรคใหญ่เข้ามาในชีวิต จิตจะสามารถระลึกถึงความดีที่เคยทำและเกิดกำลังใจที่ยืนหยัดต่อสู้ต่อไปได้ ไม่ใช่การยอมแพ้โดยง่าย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561)

บทที่ 2 ชัยชนะเหนืออาผาวกยักร์

มาราติเรกมะภิกขุฉนิตตะสัพพะรัตติง
 ขันตีสุทนต์วิธินา ชิตะวา มุนินโท

โฆรัมปะนาพะวะกะมกัชชะมะถัทธิระยักขัง
 ตันเตชะสา ภาวะตุ เม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การเผชิญหน้ากับบุคคลผู้มีอำนาจ มีจิตใจหยาบกระด้าง ก้าวร้าว และใช้วาจาหรือการกระทำที่โหดร้ายเพื่อข่มขู่ให้เราหวาดกลัวหรือยอมจำนน

หลักการที่ทรงใช้ ขันตีสุทนต์วิธินา (วิธีธรรมอันดี คือ ขันติ)

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การใช้ความอดทนอย่างมีปัญญา (ขันติ) เพื่อเปลี่ยนสถานการณ์ พระพุทธองค์ไม่ได้ตอบโต้ความก้าวร้าวของยักษ์ด้วยความโกรธ แต่ทรงอดทนและสงบนิ่ง จนทำให้อีกฝ่ายอ่อนกำลังลงและเปิดใจรับฟังในที่สุด สำหรับคนทั่วไป เมื่อต้องเผชิญกับคำพูดหรือการกระทำที่ก้าวร้าว การฝึก ขันติ คือการหยุดนิ่งเพื่อตั้งหลัก ไม่ตอบโต้ด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ซึ่งจะช่วยป้องกันไม่ให้สถานการณ์เลวร้ายลง ความอดทนในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการยอมจำนน แต่เป็นการ “ซื้อเวลา” ให้สติปัญญาทำงาน เมื่อใจสงบแล้วจึงสามารถเลือกวิธีรับมือที่เหมาะสมต่อไปได้ เช่น การนิ่งเฉยเพื่อให้อีกฝ่ายสงบลง หรือการชี้แจงด้วยเหตุผลเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสม ขันติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาความดีและควบคุมสถานการณ์ ไม่ให้ตกเป็นทาสของความโกรธ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552)

บทที่ 3 ชัยชนะเหนือช้างนาฬาคีรี

นาฬาคีริง คชะวะรัง อะตัมมัตตะภูตัง
 เมตตัมพุเสกะวิธินา ชิตะวา มุนินโท

ทาวักคิจักกะมะสะนีวะสุทาร์ณันตัง
 ตันเตชะสา ภาวะตุเม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การรับมือกับความรุนแรงทางกาย หรืออันตรายที่มุ่งเข้ามาทำร้ายอย่างซึ่งหน้า ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความโกรธ ความกลัว และสัญชาตญาณการตอบโต้กลับ

หลักการที่ทรงใช้ เมตตัมพุเสกวิธินา (วิธีลดลงด้วยน้ำ คือ เมตตา)

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การใช้เมตตาเป็นเครื่องสยบความอาฆาต พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตาไปยังช้างที่กำลังคลุ้มคลั่ง ซึ่งพลังแห่งความปรารถนาดีสามารถระงับความโกรธเกรี้ยวของสัตว์เดรัจฉานได้ สำหรับคนทั่วไป การฝึกเจริญเมตตาคือการมองผู้อื่นในฐานะ “เพื่อนร่วมทุกข์”

ที่อาจกำลังถูกกิเลสครอบงำ เมื่อเผชิญหน้ากับผู้ที่ต้องการทำร้ายเรา หากสามารถตั้งสติและแผ่เมตตาออกไป ความปรารถนาดีนี้จะช่วยลดทอนความโกรธในใจเรา และอาจส่งผลให้อีกฝ่ายสัมผัสได้ถึงกระแสแห่งความเป็นมิตร ทำให้ความมุงร้ายของเขาลดลงได้ การปฏิบัติเมตตาในชีวิตประจำวัน เช่น เมตตากายกรรม (ช่วยเหลือผู้อื่น), เมตตาวจีกรรม (พูดจาด้วยถ้อยคำที่ดี) และ เมตตา मनกรรม (คิดดีต่อผู้อื่น) จะช่วยสร้างสนามพลังบวกให้แก่ตนเองและคนรอบข้าง (พระปลัด วุฒิพงษ์ กิตติวณฺโณ, 2563)

บทที่ 4 ชัยชนะเหนือโจรอกุศลมาล

อุกขิตตะชัคคมะตติหัตถะสุทธารุณฺณตัง

ธาวันตโยชนะปะถังกุลิมาละวันตัง

อิทธิสิสังขะตะมะโน วิธินา ชิตะวา

มุนินโท ตันเตชะสา ภาวะตุ เม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การเผชิญหน้ากับบุคคลที่หลงผิด กระทำการอันตรายต่อสังคมด้วยความไม่รู้หรือความเข้าใจผิด (โมหะ)

หลักธรรมที่ทรงใช้ อิทธิสิสังขะตะมะโน (ทรงบันดาลอิทธิฤทธิ์ทางใจ) ซึ่งในที่นี้คือการใช้พระปัญญาธิคุณ ในการแสดงธรรมโปรด

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การใช้ปัญญาเพื่อแก้ไขความเห็นผิด พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงใช้ฤทธิ์เพื่อทำลายอกุศลมาล แต่ทรงใช้ปัญญาในการแสดงธรรมให้เห็นโทษของความหลงผิดและอานิสงส์ของความดี จนอกุศลมาลกลับใจได้ สำหรับคนทั่วไป แนวทางนี้คือการพัฒนาปัญญาของตนเองเพื่อเป็นแสงสว่างให้แก่ผู้ที่หลงทาง การจะช่วยเหลือผู้อื่นได้นั้น ตนเองต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเสียก่อน กระบวนการพัฒนาปัญญาประกอบด้วย การคบหาผู้รู้ (สัปปริสสังเสวะ), การฟังธรรมหรือศึกษาหาความรู้ (สัทธัมมัสสนะ), การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) และ การนำความรู้ไปปฏิบัติ (ธัมมานุฉิมมปฏิบัติ) เมื่อเรามีปัญญาแล้ว จะสามารถให้คำแนะนำหรือชี้ทางที่ถูกต้องแก่ผู้อื่นได้ด้วยความเมตตา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560)

บทที่ 5 ชัยชนะเหนือนางจัญจมาณวิกา

กัตวานะ กัฏฐะมุทะรัง อิวะ คัพภินิยา

จัญจาเย ทูฏฐะวะจะนัง ชะนะกายะมัชเฌ

สันเตนะ โสมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท

ตันเตชะสา ภาวะตุ เม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การถูกใส่ร้ายป้ายสี กล่าวหาในสิ่งที่ไม่เป็นความจริงต่อหน้าสาธารณชน ซึ่งทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและเกิดความหวุ่นไหวในใจ

หลักธรรมที่ทรงใช้ สันเตนะ โสมะวิธินา (วิธีอันงามคือความสงบ) ซึ่งหมายถึง สมาธิ และความตั้งมั่นของจิต

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การใช้ความสงบสยบความวุ่นวาย เมื่อถูกกล่าวหา พระพุทธองค์ทรงนั่งสงบด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ไม่หวุ่นไหวไปตามคำใส่ร้าย จนกระทั่งความจริงปรากฏขึ้นเอง สำหรับคนทั่วไป เมื่อถูกนินทาหรือใส่ร้าย การฝึกสมาธิจะช่วยให้จิตใจไม่ฟุ้งซ่านไปกับคำพูดเหล่านั้น ทำให้สามารถรักษาความปกติของใจไว้ได้ จิตที่สงบและตั้งมั่นจะทำให้เรามีพลังที่จะอดทนรอให้สถานการณ์คลี่คลาย หรือสามารถชี้แจงความจริงได้อย่างมีสติและไม่ใช้อารมณ์ การฝึกสมาธิเป็นประจำจึง

เป็นการสร้าง "เกราะป้องกันทางใจ" ทำให้คำพูดร้าย ๆ ของคนอื่นไม่สามารถเข้ามาทำร้ายจิตใจเราได้ง่าย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

บทที่ 6 ชัยชนะเหนือสัจจกนิครนถ์

สัจจัง วิหายะ มะตีสัจจะกะวาทะเกตุง

วาทาภิโรปิตะมะนั่งอะต็อันระภูตัง

ปัญญาปะทีปะชะลิตโต ชิตะวา มุนินโท

ตันเตชะสา ภาวะตุ เม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การเผชิญหน้ากับผู้ที่มีทิฐิมานะสูง ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเอง (Ego) และชอบเอาชนะผู้อื่นด้วยวาทศิลป์

หลักธรรมที่ทรงใช้ ปัญญาปะทีปะชะลิตโต (ทรงรุ่งเรืองด้วยประทีป คือ ปัญญา) ซึ่งคือ วิมุตติปัญญา หรือปัญญาที่ทำให้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การเอาชนะความคิดด้วยความจริง (ปัญญา) ไม่ใช่ด้วยความคิด พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงโต้เถียงเพื่อเอาชนะ แต่ทรงใช้ปัญญานำสัจจกนิครนถ์ให้เห็นความจริงของสภาวะธรรม (ไตรลักษณ์) ว่าทุกสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าตนที่ควบคุมได้จริงสำหรับคนทั่วไป เมื่อต้องเผชิญกับผู้ที่มีทิฐิสูง การพยายามเอาชนะด้วยความคิดของตนเองมักไม่เกิดประโยชน์ แนวทางที่ถูกต้องคือการกลับมาพิจารณาความจริงด้วยปัญญา คือการยอมรับว่าความคิดเห็นของทุกคน รวมถึงตัวเราเองอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเสมอไป การฝึกลมองสิ่งต่าง ๆ ตามหลัก ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) จะช่วยลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (อัตตา) ของเราลง เมื่อเราไม่ยึดติดกับความคิดของตนเอง จะสามารถรับฟังผู้อื่นได้อย่างเปิดใจและไม่ตกเป็นทาสของการอยากเอาชนะ (พุทธทาสภิกขุ, 2535)

บทที่ 7 ชัยชนะเหนือนันโทปนันทนาคราช

นันโทปะนันทะภุชะคัง วิพุธัง มะหิทธิง

ปุตเตนะเถระภุชะเคนะทะมาปะยันโต

อิทธิปะเทสะวิธินา ชิตะวา มุนินโท

ตันเตชะสา ภาวะตุ เม ชะยะมังคลานิฯ

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การเผชิญหน้ากับผู้ที่หลงมัวเมาในอำนาจ อิทธิพล หรือความสามารถพิเศษของตนเอง จนเกิดความกระด้างกระเดื่อง ไม่ยอมรับฟังเหตุผล

หลักธรรมที่ทรงใช้ อิทธิปะเทสะวิธินา (วิธีบอกอุปบายแห่งฤทธิ์) โดยให้พระโมคคัลลานะไปปราบ ซึ่งสะท้อนถึงการใช้ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การตั้งมั่นอยู่บนศรัทธาที่ถูกต้องและใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง การที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระโมคคัลลานะไปปราบพญานาค แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่น (ศรัทธา) ในศักยภาพของพระสาวก และการใช้ปัญญาในการเลือกคนที่เหมาะสมกับงาน สำหรับคนทั่วไป เมื่อต้องเผชิญกับผู้หลงในอำนาจ เราต้องกลับมาทบทวน “ศรัทธา” ของตนเองว่า ตั้งอยู่บนฐานของปัญญาหรือไม่ ศรัทธาที่ถูกต้องในทางพุทธศาสนา คือ กัมมัสถา (เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม), วิปากัสถา (เชื่อเรื่องผลของกรรม) และ กัมมัสสกตาสถา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญานี้จะทำให้เราไม่หวั่นไหวไปกับอำนาจภายนอก และสามารถเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมในการรับมือกับปัญหา โดยเชื่อมั่นในการกระทำความดีของตนเองเป็นที่ตั้ง (พระยุง ขยานนโท, 2566)

บทที่ 8 ชัยชนะเหนือท้าวผกาพรหม

ทศกัณฐ์ พิษณุพิษะเคนะ สัทธวัชระหัตถ์ถึง
ญาณะคะเทนะวิธินา ชิตะวา มุนินโท

พรัหมัง วิสุทธิชุติมิทธิพะกาภิธานัง
ตันเตชะสา ภาวะตุ เม ชะยะมังคลานินา

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ การเผชิญหน้ากับผู้มีความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ที่ฝังรากลึก โดยเชื่อว่าความคิดของตนนั้นดีงามและถูกต้องที่สุดแล้ว เช่น เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ เทียบเท่าถาวร

หลักธรรมที่ทรงใช้ ญาณะคะเทนะวิธินา (ด้วยวิธีคือพระญาณดูกล่าวธรรมโอสถ) ซึ่งคือการใช้สัมมาทิฐิ ชี้ให้เห็นความจริง

แนวทางการปฏิบัติเพื่อชนะอุปสรรค แนวทางนี้ คือ การสร้างความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ให้เกิดขึ้นในใจ พระพุทธองค์ทรงใช้พระญาณแสดงให้ท้าวผกาพรหมเห็นว่า แม้ภพพรหมที่ว่าเที่ยงก็ยังคงอยู่ในกฎแห่งความไม่เที่ยง สำหรับคนทั่วไป การจะแก้ไขมิจฉาทิฐิของผู้อื่นได้นั้น ต้องเริ่มจากการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นในใจตนเองก่อน ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ ปรโตโฆสะ (การฟังคำสอนจากแหล่งที่ถูกต้อง เช่น การคบภักตยมิตร) และ โยนิโสมนสิการ (การคิดวิเคราะห์อย่างแยกกายภายในตนเอง) เมื่อเรามีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว เราจะสามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ และสามารถใช้อุปมาในการชี้แนะผู้อื่นให้คลายจากความเห็นผิดได้ด้วยความเมตตา สัมมาทิฐิจึงเป็นจุดแสงสว่างที่นำทางทั้งตนเองและผู้อื่น ออกจากความมืดของอวิชชา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540)

และบทจบ

เอตานิ พุทธะชัยมังคะละอัญญะคาถา
หิตวานะเนกะวิธินา จุปัททวานิ

โย วาจะโน ทินะทีเน สระระเต มะตันที
โมกขัง สุขัง อะริคะเมยยะ นะโร สะปัญโญธา

บุคคลใดมีปัญหา ไม่เกียจคร้าน สวดและระลึกถึงพุทธชัยมงคล 8 คาถาเหล่านี้ทุก ๆ วัน, บุคคลนั้นจะพึงละเอียดซึ่งอุปัทวะอันตรายทั้งหลายมีประการต่าง ๆ และเข้าถึงซึ่งความหลุดพ้นและความสุขได้

บทสรุปของพุทธชัยมงคลคาถานี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงอานิสงส์หรือผลที่จะได้รับการนำคาถาไปใช้ ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่การสวดออกเสียง (วาจะโน) เท่านั้น แต่หัวใจสำคัญอยู่ที่การ “ระลึกถึง” (สระระเต) อย่างสม่ำเสมอทุกวัน (ตินะทีเน) โดยไม่เกียจคร้าน (มะตันที) การระลึกถึงในที่นี้ มีความหมายลึกซึ้งไปกว่าการท่องจำ แต่หมายถึง การน้อมนำเอาแนวทางการเอาชนะอุปสรรคของพระพุทธเจ้าทั้ง 8 ประการมาพิจารณาไตร่ตรอง จนเกิดเป็นปัญญา (สะปัญโญ)

ดังนั้น อานิสงส์ที่แท้จริงของคาถาพาหุงจึงเกิดขึ้นเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าใจและนำหลักธรรมที่ซ่อนอยู่ในแต่ละชัยชนะมาเป็นเครื่องนำทางชีวิต การหมั่นพิจารณาเช่นนี้เป็นประจำ จะทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติได้รับการขัดเกลาและพัฒนาขึ้น ทำให้มีพลังในการก้าวข้ามอุปสรรค (อุปัทวะ) ต่าง ๆ ในชีวิต และที่สำคัญที่สุดคือ การปฏิบัตินี้จะพาคณะพาหุงไปสู่เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ ความสุขที่เกิดจากความสงบภายใน และความหลุดพ้น (โมกขัง) จากกิเลสทั้งปวงในที่สุด

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิเคราะห์พุทธชัยมงคลคาถาทั้ง 8 บท สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เป็น “กรอบแนวทางการชนะอุปสรรคด้วยพุทธธรรม” (A Framework for Overcoming Obstacles Through Buddhist Principles) ซึ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง อุปสรรคภายนอก (External Obstacles), ผลกระทบภายในจิตใจ (Internal Impacts), และแนวทางปฏิบัติเชิงคุณธรรม (Virtuous Practices) ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ดังแสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

อุปสรรคเชิงสัญลักษณ์ (จากคาถา)	ปัญหาที่พบในชีวิตจริง (อุปสรรคภายนอก)	สภาวะจิตใจที่ถูกกระทบ (อุปสรรคภายใน)	แนวทางปฏิบัติเพื่อก้าวข้าม (หลักธรรมที่ใช้)
พญามาร	วิกฤตการณ์ใหญ่หลวง, ความล้มเหลว, ความรู้สึกโดดเดี่ยว	ความขบถ, ความสับสน, การสูญเสียกำลังใจ	การสร้างกุณบารมี สะสมคุณงามความดี เป็นที่พึ่งทางใจ (ทาน, ศีล, วิริยะ)
อาฬวagyักษ์	การเผชิญหน้ากับผู้ก้าวร้าว, การถูกข่มขู่คุกคาม	ความกลัว, ความโกรธ, ความคิดที่งมงาย	การใช้สติอย่างมีปัญญา ออกนอกรั้วถึงหลัก ไฉไลอารมณนำสดี
ช้างนาฬาคีรี	การถูกประทุรร้ายทางกาย, การเผชิญความรุนแรงซึ่งหน้า	ความอาฆาต, ความพยาบาท, สัญชาตญาณการตอบโต้	การเจริญเมตตา แม้ความปรารถนาดีเพื่อสยบความเกลียดชังทั้งในใจเราและใจเขา
โจรทองคูลิมาล	การรับมือกับผู้ที่ทำผิดเพราะความหลง (โมหะ)	ความเดือดร้อน, ความรู้สึกอยากลงโทษ, ความหลงผิดตาม	การพัฒนาปัญญา สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้ตนเองก่อน เพื่อเป็นแสงสว่างให้ผู้อื่น
นางจิญจมาณวิกา	การถูกใส่ร้าย, การตกเป็นเป้าของข่าวลือ, การถูกนินทา	ความหวั่นไหว, ความเศร้าหมอง, การสูญเสียความเชื่อมั่น	การฝึกสมาธิ สร้างความสงบตั้งมั่นให้จิตใจเป็นเกราะป้องกันคำพูดร้ายๆ
สัจจนีครุณด์	การโต้แย้งกับผู้ที่มีฐิสูง, ยึดมั่นในความคิดตน (Ego)	ความอยากเอาชนะ, ความยึดติดในความคิดของตนเอง	การใช้ปัญญาเห็นตามจริง สว่างจัดดาโดยพิจารณาตามหลักไตรลักษณ์
นินโทปนันทนาคราช	การเผชิญหน้ากับผู้หลงในอำนาจ, บารมี, หรืออิทธิพล	ความหวาดกลัว, ความยอมจำนน, การถูกรวบง่า	การตั้งมั่นในปริทราที่ถูกต้อง ยึดมั่นในหลักการ (กฎแห่งกรรม) ไม่หวั่นไหวต่ออำนาจภายนอก
กัวพภาพรห	การเผชิญกับผู้มีความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ที่ฝังแน่น	ความลังเลสงสัย, ความเห็นคล้อยตามในทางที่ผิด	การสร้างสัมมาทิฐิ แสวงหาความรู้ที่ถูกต้องและใช้ปัญญาพิจารณาจนเกิดความเห็นชอบ

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้นิพนธ์บทความ

องค์ความรู้จากตารางนี้ชี้ให้เห็นว่า การเอาชนะอุปสรรคตามแนวทางพุทธธรรมไม่ใช่การมุ่งแก้ไขที่ “คนอื่น” หรือ “สถานการณ์ภายนอก” เป็นหลัก แต่เป็นการย้อนกลับมาจัดการที่ “สภาวะจิตใจ” ของเราเองซึ่งเป็น “อุปสรรคภายใน” โดยใช้คุณธรรมแต่ละข้อเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาและยกระดับจิตใจ จนเกิดเป็นพลังที่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ภายนอกได้ในที่สุด

สรุป

บทความวิชาการนี้ได้วิเคราะห์พุทธชัยมงคลคาถาเพื่อตอบโจทย์ที่ว่า “พุทธชัยมงคลคาถาสะท้อนแนวทางการเอาชนะอุปสรรคด้วยหลักพุทธธรรมที่จำเพาะเจาะจงอย่างไร” ผลการศึกษาค้นพบว่า ชัยชนะทั้ง 8 ประการของพระพุทธเจ้ามิใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ แต่เป็นกรณีศึกษาที่แสดงถึง “กระบวนการแก้ปัญหาจากภายในสู่ภายนอก” อย่างเป็นระบบ

หัวใจสำคัญของแนวทางนี้ คือ การเริ่มต้นที่การจัดการกับ “อุปสรรคภายใน” หรือสภาวะจิตใจของเราที่ถูกกระทบโดยปัญหาภายนอก ไม่ว่าจะเป็นความกลัว ความโกรธ ความย่อท้อหรือความยึดมั่นถือมั่น การเรียนรู้ผ่านบทคาถาพาหุงทำให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงใช้คุณธรรมที่แตกต่างกันเป็นเครื่องมือในการจัดการกับสภาวะจิตใจเหล่านั้น เช่น ทรงใช้ “ขันติ” เพื่อระงับความโกรธ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552), ใช้ “เมตตา” เพื่อสลายความอาฆาต (พระปลัด วุฒิพงษ์ กิตติวณโณ, 2563), และใช้ปัญญาเพื่อทำลายความยึดติดในทิฐิของตน (พุทธทาสภิกขุ, 2535)

ดังนั้น บทเรียนสำคัญจากพุทธชัยมงคลคาถาจึงเป็นแรงบันดาลใจและเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนว่า การเอาชนะอุปสรรคที่ยั่งยืนที่สุด ไม่ใช่การพยายามเปลี่ยนแปลงโลกภายนอก แต่คือการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโลกภายในใจของตนเอง เมื่อสามารถเอาชนะ “อุปสรรคภายใน” ได้แล้ว “อุปสรรคภายนอก” ก็ย่อมพ่ายแพ้ต่อคุณธรรมและความเข้มแข็งทางจิตใจของเราในที่สุด แนวทางนี้จึงเป็นหลักการสากลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความสุขและความเจริญให้แก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ภูิกายมิ่งคลอภูฏกเทศนา (พาหุง). (2520). *สำนวนนาถประทีป*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม). (2550). *วิถีกรรม หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม*. กรุงเทพฯ: สุภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). *หลักทั่วไปของพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2560). *เล่าเรื่องให้โยมฟังชุดที่ 2 พัฒนาปัญญา*. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2568, จาก <https://www.watnyanaves.net/th/book-content-index/297>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2561). *บารมียิ่งใหญ่หรือยิ่งใหญ่*. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2568, จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/242
- พระปลัด วุฒิพงษ์ กิตติวณโณ. (2563). เมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารธรรมวัตร*, 1(2), 46 - 52.
- พระยุง ชยานนโท (ชวน). (2566). แนวทางการสอนตามหลักปัญญา 3. *วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 4(1), 104 - 115.
- พุทธทาสภิกขุ. (2535). *คู่มือมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- วศิน อินทสระ. (2545). *พุทธชัยมงคลคาถา*. กรุงเทพฯ: โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2541). *พุทธชัยมงคลคาถา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2540). *เจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน*.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
สุวรรณา พองสมุทร. (2542). ศิลปวัฒนธรรม คาถาพาหุง: พระพุทธชัยมงคลคาถา. *วารสารวิฑูสรานุกรมย์*,
2(5), 18 - 33.